

Tallinna „väike” ajalugu*

Karsten Brüggemann, Ralph Tuchtenhagen.
Tallinn. Kleine Geschichte der Stadt.
Böhlau Verlag, Köln u. a., 2011. 362 lk.

Karsten Brüggemanni ja Ralph Tuchtenhageni raamatu „Tallinn. Kleine Geschichte der Stadt” („Tallinn. Linna väike ajalugu”) ilmumine on seotud Tallinna kui Euroopa 2011. aasta kultuuripealinna staatusega.¹ Sellest n.-õ. üldkultuurilisest taustast tulenevalt on tegemist mittekadeemilise, populaarse suunitlusega väljaandega. Raamatu peamine adressaat võiks olla Tallinna (ja Eesti) ajalooost sügavamalt huvitatud, samas aga põhjalikumate ajalooeadmistega saksakeelne lugeja. Kuni puudub kaasaegne eestikeelne Tallinna ajaloo üldkäsitlus, kuulub „väikese linnaajaloo” lugejate ringi kindlasti ka saksa keelt valdav eestlasest ajaloo huviline.

Kuigi peamiselt mittekadeemilisele lugejale orienteeritud, väärib kõnealune raamat tähelepanu ka ajalookirjanduse nõudlikumas kontekstis (seda enam, et 362-leheküljelisena ei olegi see „väike ajalugu” ju nii väike). Nimelt

ei ole Tuchtenhageni-Brüggemanni ülevaate kõrvale panna ühtki teist kaasaegset Tallinna ajaloo üldkäsitlust ning varasemastki ajast on põhjalikumaid vaid kaks, millest üks juba üle saja aasta² ja teine mitukümmend aastat vana.³ Eelkõige on just see tuntud tõsiasi raamatu valmimise tegelik ajend ja põhjus (vt. lk. 9, 329), peale selle veel asjaolu, et nendes vähesteski käsitlustes „[– – –] avaldub kas saksa või siis eesti vaatenurk ning 20. sajandi teise poole tööd järgitakse ajaloolise materialismi norme” (lk. 9). „Eesti” vaatenurga asemel oleks siin küll täpsem „eesti nõukogude”, sest (millisele asjaolule autorid lk. 329 ka ise vihjavad) seni ainsat eestikeelset Tallinna ajaloo akadeemilist üldkäsitlust tuleb lugeda ja mõista eelkõige nõukogude aja ideoloogiliste piirangute võtmes. Päris eesti perspektiivi esindanuks omal ajal ilmutamata jäänud Eesti 1920.–1930. aastate silmapaistvamate ajaloolaste (Paul Johansen, Juhan Vasar, Rudolf Kenkmaa, Hans Kruus, Otu Liiv) osalusel ja 1937. aastast Tallinna Linnaarhiivi vastutusel koostatud Tallinna ajalugu. Käsikiri oli 1940. aastal küll valmis, kuid juunipöörde tagajärjel muutunud poliitilistes oludes seda enam avaldada ei saanud.⁴ Linnaarhiivi hoiule jäänud käsikiri põles ära 1944. aasta märtsis Tallinna pommitamise ajal, kui hävis arhiivi hoone ja hulk seal asunud kogusid. Autorite valdusse jäänud tekstide põhjal on hiljem mõningaid osi käsikirjast avaldatud.⁵

* Sama kohta vt. retsensiooni saksa keeles: L. Kõiv. K. Brüggemann, R. Tuchtenhagen: Tallinn. Kleine Geschichte der Stadt. Böhlau Verlag, Köln u.a. 2011. – Forschungen zur baltischen Geschichte 6 (2011), lk. 256–264.

¹ Vt. ka Darius Baronase retsensiooni samalaadse Vilniuse ajaloo raamatu kohta: J. Tauber, R. Tuchtenhagen. Kleine Geschichte der Stadt. (Böhlau Verlag: Köln u.a. 2008) kohta. – Forschungen zur baltischen Geschichte 4 (2009), lk. 276–284.

² E. von Nottbeck. Die Geschichte der Stadt Reval. Reval, 1904.

³ Tallinna ajalugu XIX sajandi 60-ndate aastate algusest 1965. aastani. Koostanud R. Pullat. Tallinn, 1969; Tallinna ajalugu 1860-ndate aastateni. Koostanud R. Pullat. Tallinn, 1976. R. Pullati 1990. ja 2000. aastatel avaldatud saksa, inglise- ja venekeelse Tallinna ajaloo turisti-raamatute näol on tegemist mainitud kaheköitelisele väljaandele toetuvate lühikokkuvõtetega (kasutatud kirjanduse loetelu põhjal otsustades on uuemaid uurimusi küll arvesse võetud): Brief history of Tallinn (Tallinn, 1999, 2000, 2003), Die Geschichte der Stadt Tallinn (Tallinn, 2003), Istorija Tallinna (Tallinn, 1999).

⁴ Tegemist oli 1932. aastast ette valmistatud koguteose „Tallinn” ajaloo-osaga, mille peatoimetajaks oli algul Hans Kruus, 1937. aastast Paul Johansen, tema lahkumise järel Eestist 1939. aastal Rudolf Kenkmaa. Tallinna Linnavalitsuse kirjavahetus koguteose „Tallinn” väljaandmise asjus. Tallinna Linnaarhiiv (= TLA), f. 82, n. 1, s. 1287, l. 1–28. Koguteose ajaloo osa kirjutamise ümber tekkinud vastasseisude, sh. nn. eesti ja saksa perspektiivi pärast vt. ka L. Kõiv. Rudolf Kenkmaa – eestlane Tallinna Linnaarhiivis. – Tuna 1999, nr. 2, lk. 48–66, siin lk. 54–56.

⁵ O. Liiv. Tallinna ajalugu Rootsi aja teisel poolel. – Eesti Ajalooarhiivi toimetised 1 (8). Tartu, 1996, lk. 7–62; S. Karling. Tallinn. Kunstiajalooline ülevaade. Koostanud ja kommenteerinud K. Kodres ja K. Markus. Tallinn, 2006. Paul Johanseni omaaegsele käsikirjale põhineb üldülevaade 13. sajandist kuni Rootsi võimu alguseni raamatus: P. Johansen, Heinz von zur Mühlen. Deutsch und Undeutsch im mittelalterlichen und frühneuzeitlichen Reval. Köln–Wien, 1973. Vt. selle kohta H. von zur Mühlen. Paul Johansen und die Undeutschen in Reval. – Nordosteuropa als Geschichtsregion. Helsinki–Lübeck, 2006 (Veröffentlichungen der Aue-Stiftung, 17), lk. 103–111, siin lk. 106.

Brüggemanni ja Tuchtenhageni taust annab raamatu suhtes põhjust kõrgeteks ootusteks: ühelt poolt on selleks nende kui saksa ajaloolaste eemalseisja positsioon, teisalt on nad ise Eesti ajalookirjutusse aastaid viljakalt panustanud ja tunnevad end allikate ja kirjanduse vallas koduselt. Kuid autorite potentsiaali kõrval sõltub sünteesi õnnestumine ka sünteesitavast materjalist. Erinevalt üldkäsitlustest on Tallinna ajalugu puudutavaid akadeemilisi eriuurimusi, nii artikleid kui ka monograafiaid, ilmunud rohkesti. Õeldu kehtib eelkõige küll kesk- ja varauusaegse Tallinna kohta. Hilisema aja, eriti kahe maailmasõja vahelise Eesti Vabariigi ja Eesti NSV perioodi kohta on kaalukaid uurimusi vähe ning mõningate aastakümnete (nt. nn. Brežnevi aeg) osas puuduvad need üldse.

Tallinna ajalugu esiajaloost (millest juttu küll vaid põgusalt) tänapäevani on raamatus jagatud nelja peatükki: „Keskaegne Tallinn“, „Tallinn varauusajal“, „Tallinn 18. sajandi lõpust kuni 20. sajandi alguseni“ ja „Tallinn 20. sajandil“. Autorite sõnutsi on nad varasemates käsitlustes domineeriva rahvuskeskse või sotsiaalmajandusliku Tallinna-pildi kõrvale soovinud pakkuda mitmekülgse, nii poliitilist ajalugu, mõtte- ja kirikulugu kui ka kultuuri- ja argiajalugu hõlmava käsitluse (lk. 9). Seda sihti järgides on linna ajalugu läbivalt vaadeldud Tallinna (ja Põhja-Eesti) üle valitsenud keskvõimu kontekstis ning seoses rahvusvahelise taustaga. Kõigil ajastutel on palju ruumi pühendatud linnapildile ja linnaruumi muutumise selgitamisele. Linnarahvastiku käsitlemisel torkab silma suurem tähelepanu Tallinna (üpris väikesearvulisele) juudi elanikkonnale võrreldes teiste väiksemate rahvusgruppidega – otsus, mille taga võib küllap märgata nüüdisaegade poliitiliste ootuste ja ajalookirjutuse rõhuasetuste järgimist. Põhjalikud ja huvitavad on argielu ja mentaliteeti kirjeldavad osad. Raamatu põhiteksti illustreerivad ja täiendavad lisatekstitid – väljavõtted kaasaegsetest allikatest või teemakohastest uurimustest. Keskaja puhul, mil Tallinna kui hansalinna iseseisev rahvusvaheline positsioon oli tugev, avavad lisatekstitid kohaselt Euroopa ja Skandinaavia tausta. 20. sajandile annavad vahetut inimlikku dimensiooni lisatekstides kasutatud mälestused. Erinevalt põhitekstist on lisatekstitid varustatud ka biblio-

graafiliste viidetega, mis juhatavad huvilise edasi vastava kirjanduseni.

Raamatus toodud valikbibliograafia (autorite sõnutsi „napp sissejuhatuse uurimismaastikku“) ühes kommentaaridega Tallinna ajalookirjutanduse erinevate žanride (bibliograafiad, allikapublikatsioonid, üldkäsitlused, eriuurimused) hetkeseisu kohta. Saksakeelsele lugejale suunatud loetellu on võetud eelkõige saksa- ja ingliskeelsed nimetused ning eesti- ja venekeelsed vaid juhtumeil, mil saksa ja inglise keeles arvestataval tasemel väljaanded puuduvad. Bibliograafias võinuksid veel olla vahest mõned sealt praegu puuduvad Tallinna Linnaarhiivi 1990. ja 2000. aasta väljaanded.⁶ Olgugi et bibliograafia koosneb valdavalt teada-tuntud nimetustest, pakub see mõnes spetsiifilises valdkonnas ka väikesi üllatusi (nt. Riho Paramonovi bakalaureusetöö „Tallinna taksojuhtide sotsiajalalugu (1918–1940)“).

Raamatu fotoaines on rikkalik ja informatiivne, kuid mustvalgete piltide puhul häirib ilmselt raamatu formaadist tingitud kesine kvaliteet. Lugejale on abiks linna ajaloo kronoloogia (kus kõik olulised tähised näikse olevat ära toodud), koha- ja tänavanimistu ning isikuregister.

Autorite varasemast uurimispagasist tulevalt on kesk- ja varauusaja osad kirjutanud Tuchtenhagen, 18. sajandi lõpu, 19. ja 20. sajandi omad Brüggemann, ülejäänud osad on valminud kahasse. Et raamatu peatükkide põhjalikumat ühtlustamist ette võetud ei ole, on need autorite stiilist tulenevalt üpris erinevad: Tuchtenhageni osad on akadeemilisemast laadi, detailirohkemad ning eeldavad süvenenumat ja kannatlikumat lugejat, Brüggemanni omad on populaarsemas stiilis ja lugejasõbralikud. Brüggemanni loodud pilt Tallinna uuemast ajaloost on ülevaatic ja kompaktne, Tuchtenhageni kesk- ja varauusaegse Tallinna ülevaade mõjub killustatumalt.

Küllap tuleneb raamatu kahe osa erinevus autorite stiili kõrval ka vanema ja uuema ajaloo allikate eripärast ja sellest omakorda tingitud vanema ja uuema ajalookirjutuse spetsiifikast. Samas tundub, et läbimõelduma liigenduse korral saanuks ka kesk- ja varauusaja osa ladusam ja kompaktsem. Näiteks olnuks 17. ja 18. sajandi ainese jaotamisel peatükkideks otstarbekas võtta aluseks keskvõimu vahetumine, mitte

⁶ Revaler Münzbücher 1416–1526 = Tallinna mündiraamatud 1416–1526. Tallinn, 1999 (Tallinna Linnaarhiivi toimetised = Veröffentlichungen des Stadtarchivs, 3). Koostanud I. Leimus; Lübecki õiguse Tallinna koodiks 1282 = Der Revaler Kodex des Lübschen Rechts 1282. Koostanud T. Kala. Tallinn, 1998; Das Revaler Bürgerbuch 1786–1796 = Tallinna kodanikeraamat 1786–1796. Koostanud C. J. Kenéz. Tallinn, 2006 (Tallinna Linnaarhiivi toimetised, 9).

varauusaja lõppu tähistav 1783. aasta. Tallinna üleminek Rootsi võimu alt Vene riigi koosseisu 1710. aastal oli linna jaoks pikas perspektiivis ju siiski suurem muutus kui Katariina II Tallinnas lühikeseks jäänud reformideajastu algus (1783). Praegusest jaotusest tulenevalt käsitletakse Vene ülemvõimu algusaega (*Die Anfänge der russischen Herrschaft (1710–1783)*) varauusaja peatükis kõrvu Rootsi võimu perioodiga, ent kuna on keskendutud eelkõige muutustele Tallinnas seoses Vene võimu tulekuga, mitte niivõrd spetsiifiliselt varauusajale omastele arengujoontele, siis olnuks „Vene ülemvõimu alguse” õigem koht hilisema Vene võimu ajaga samas peatükis. Probleemaatiline on ka varauusaja peatükki lõpetav ülevaade „Kirik, haridus, kultuur ja eluolu varauusaegses Tallinnas” (*Kirche, Bildung, Kultur und Wohlfahrt im frühneuzeitlichen Reval*) (lk. 124–147), mis hõlmab aastaid 1524–1783. Ajaliselt nii avaratest raamidest tuleneb näiteks, et selles peatükis käsitletavat reformatsiooni vaadeldakse kaugel lahus oma aja muust kontekstist (kus reformatsiooni mitmes seoses mainitakse – lk. 35, 36, 55) ja liiatigi alles pärast seda, kui linna ajaloo üldine vaatlus on jõudnud 1783. aastani. Sarnane lugu on Tallinna Rootsi-aegse kiriku- ja kooliloo, mille olulisemad arengujooned ja sündmused (riigi- ja linnavõimu vastasseis Tallinna kirikliku sõltumatuse pärast, gümnaasiumi asutamine) olid otseselt seotud Rootsi riigi provintsi poliitikaga. Seetõttu olnuks Tallinna rootsiaegset kirikut ja haridust loogilisem käsitleda teema „Tallinn Rootsi võimu all” (*Reval unter der schwedischen Herrschaft*) juures. Keskaja peatüki raames seevastu olnuks Tallinna kirikule ja sellega tihedalt seotud kooliloole otstarbekas pühendada omaette peatükk – nagu on toimitud teiste linnaelu valdkondade puhul. Praegu on keskaegse kiriku temaatikat käsitletud kahes jaos ning mõneti desorienteerivalt teema *Der städtische Rat* all ja *Reval als Residenz* peatükis. Sel kujul jääb pilt keskaegse Tallinna kirikuloost aga ebaülevaatlikuks.

Teatavasti jagunes Tallinna territoorium kuni 1870. aasta Vene linnaseaduse kehtestamiseni 1877. aastal administratiivselt kaheks osaks – all-

linn allus linnarae jurisdiktsioonile ja üla-linn ehk Toompea maahärra *resp.* riigivõimu omale. Sellest tulenevalt jälgitakse ka kesk- ja varauusaja peatükis eraldi *Bürgerstadt*’i ja *Residenzstadt*’i ajalugu. Kui keskaja puhul püsib vaatlus kohaselt Tallinna-keskne, siis varauusaja osas kipub linn paiguti fookusest kõrvale jääma. Näiteks võinuks Toompeal resideeriva Eestimaa kubermanguvalitsuse asutuste olemust ja pädevust (lk. 78–82), samuti Eestimaa rüütelkonna institutsioonide toimimist (lk. 83–85) kirjeldada vähem üksikasjalikult ning selle asemel põhjalikumalt avada mõnd all-linna ajaloo praegu pealiskaudseks jääva tahku. Nii saab praegu rohkem teada riiklikest ja aadlikohtutest kui Tallinna just Rootsi ajal välja kujunenud raekohtusüsteemist (lk. 90) ning Rootsi kuningavõimule alluvast Eestimaa provintsi kirikusüsteemist (lk. 85–87) rohkem kui Tallinna kirikuelust (lk. 128–129). Ka oleks võinud enam juttu teha all-linna ja Toompea sajandeid kõrvu elanud kogukonna omavaheelistest suhetest.

Brüggemanni kirjutatud Tallinna ajaloo uuema osa (18. sajandi lõpust kuni tänapäevani) ülevaate puhul tuleb kõigepealt rõhutada, et suuremalt jaolt on tegemist uude ja originaalse sünteesiga: on ju 19. sajandi teine pool ja suurem osa Eesti 20. sajandi ajaloost üks neid valdkondi, mille vaba käsitlemist eesti ajalooteaduses kammitsesid kaua aega nõukogude aja ideoloogilised raamid. Teiseks, nii nagu on Tuchtenhageni ajaloolase-profiilist tulenevalt tema peatükkides kõige põhjalikum Rootsi aja käsitus, erinevad üksteisest ka Brüggemanni kirjutatud osad. Neist peaks ka Tallinna ajalugu põhjalikumalt tundvale lugejale lugemisnaudingut pakkuma ülevaade ajavahemikust 19. sajandi viimastest aastakümnetest kuni Esimese maailmasõjani. Tegemist on ühega Tallinna 19. sajandi teise poole ja 20. sajandi ajaloolõikudest, kus autor on saanud toetuda tugevale uurimispinnasele – omaenele asjatundlikkusele Vene poliitika kohta Eestis ja Eesti ajaloost ning Bradley Woodworthi (trüki avaldamata) uurimistöole Tallinna kohta.⁷ Brüggemanni varasemates töodes üksikasjalikumalt argumenteeritud vaated eesti ja (balti)saksa ajalookirjutuses traditsioo-

⁷ B. Woodworth. Civil society and nationality in the multiethnic Russian empire: Tallinn/Reval, 1860–1914. Ph.D. University of Bloomington 2003.

⁸ K. Brüggemann. „Venestamine” kui imperialistliku võimu representatsioon hilises keisririigis Eesti näitel. – Vikerkaar 2009, nr. 7–8, lk. 117–130; K. Brüggemann. Lõpp *venestusele*. Ühe vaieldava uurimisparadigma kriitika. – Vene impeerium ja Baltikum: venestus, rahvuslus ja moderniseerimine 19. sajandi teisel poolel ja 20. sajandi alguses. Koostanud Tõnu Tannberg ja B. Woodworth. Tartu, 2010, lk. 360–374 (Eesti Ajalooarhiivi toimetised 18 (25) = Acta et commentationes Archivi Historici Estoniae).

niliselt venestamiseks nimetatud poliitikale⁸ kajastuvad ka Tallinna kontekstis: autor näeb venestamises ennekõike riigi „ühtlustamispoliitikat” (lk. 188) ning rõhutab selle ilmingute juures Tallinnas kuberner Sergei Šahhovskoi isiklikke ambitsioone ja initsiatiivi (mh. „venelaste venelasteks kasvatamisel”; lk. 187–190, 200–201). Reljeefselt on eritletud Tallinna erinevate rahvuste ambitsioone ja pürgimusi, mis päädisid sakslaste ülemvõimu asendumisega eestlaste omaga 20. sajandi algul ja linnaühiskonna põhjaliku muutumisega Esimese maailmasõja eelõhtuks.

Kõitvalt on kirjutatud ka Tallinnast kahe maailmasõja vahelisel ajal ja stalinismijärgse Eesti NSV pealinnana. Historiograafilisest hetkestisust (vt. nt. bibliograafia raamatu lõpus) tulenevalt on sisult kaalukamad kokkuvõtted mõlema nimetatud perioodi arhitektuuri- ja ehitusloolisest arengust ja sõdadevahelise Tallinna mentaliteedist ja eluolust. Üldjoontes tabavalt on kirjeldatud nõukogude aja õhustiku ja argielu (mh. Tallinna 1980. aasta olümpiaregatega seotud poliitilisi asjaolusid), mida ajastut vahetult kogemata ei ole sugugi lihtne hoomata. Kirjeldusele annavad ajastulähedust juurde leidlikult valitud lisatekstitid (nt. „Mustamäe valss” (*Der Mustamäe-Walzer*), „Tallinna kuvand Nõukogude Liidus” (*Das Tallinn-Bild in der Sowjetunion*)). Otsus piirduda viimase kahe aastakümne käsitlemisel üksnes tähtsamatele sündmustele ja arengujoontele osutamisega (*Ausblick: Tallinn nach 1991*) on pidet pakkuvate eeltööde puudumisel mõistetav. Rahulikult on selgitatud 2007. aastal rahvusvahelist tähelepanu äratanud konflikti – „pronksõduri” (nn. Suures Isamaasõjas langenutele 1947. aastal püstitatud monumendi) Tallinna kesklinnast teisaldamise (2007) tagamaid ja tagajärgi. Ootuspäraselt öeldakse lõpuks sõna sekka 2009. aastal püstitatud Vabadussamba ümber Eestis puhkenud poleemikasse.

Brüggemanni ülevaate nõrgemate külgede osas tuleb ennekõike nõustuda Olaf Mertelsmanniga, et Saksa okupatsiooni aegsele terrorile on pühendatud ebaproportsionaalselt rohkem tähelepanu kui Stalini-aegsele.⁹ Sõja-järgse aja „sotsiaalkatastroofist” (Mertelsmanni termin) ülelibisemise tõttu paistab see aeg raamatus tõesti ülearu optimistlikus valguses.

Kindlasti ei saa nõus olla julge paralleeliga Eesti Vabariigis 1938. aastal toimunud Riigivolikogu valimiste ja 1940. aasta juulis Eestis korraldatud valimiste vahel (lk. 256), kas või juba seetõttu, et esimesed toimusid iseseisvas riigis ja teised okupatsioonivõimude määramist mööda ja surve all. Aga muigamisi suhtumist president Konstantin Pätsi põrmu ümbermatmisesse (lk. 309: „Iga pealinna sümbolisse arsenalil kuuluvad kuningate hauad” (*Zum symbolischen Arsenal jeder Hauptstadt gehören Königsgräber*)) ei pane usutavasti pahaks ka eesti lugeja.

Ajaliselt ja temaatiliselt mahukas üllitises on loomulikult eksimusi, ebatäpsusi ja küsitavusi. Nii on näiteks dominiiklaste kooliõpetusega seoses kirjutatud, et „kuueaastasele filosoofiastuudiumile järgnes kolmeaastane „vabade kunstide” stuudium” (lk. 35), kuigi nn. filosoofiastuudium teadupärast just vabade kunstide ainetest koosneski. Ei ole õige, et Tallinna linnakonsistoorium asutati 1524. aastal (lk. 92) – tegelikult kujunes see välja alles 17. sajandi algul. Eestimaa kubermang ei ole kunagi kuulunud Liivimaa kindralkubermangu koosseisu (nagu on kirjas lk. 79); Eestimaa konsistooriumi ei asutatud 1627. (lk. 320), vaid 1638. aastal ning selle eesotsas ei olnud Tallinna superintendent (lk. 320), vaid Eestimaa piiskop; ei pea paika, et Rootsi 1686. aasta kirikuseadust Tallinnas sisse ei viidud (lk. 129; seadus kehtestati Tallinnas 1692). Õige ei ole väide, et 1675. aasta Rootsi vaimulikele antud privileegid parandasid Tallinna vaimulike majanduslikku seisundit ja muutsid nad linnavõimust sõltumatumaks (lk. 88; Tallinna vaimulikele privileegid ei laiene-nud). Sündinud tallinnase ja Tallinna trükikoja oma raamatuid trükkida lasknud ning aastail 1638–1641 Tallinna Toomkoguduse pastoriks olnud Heinrich Stahli kohta ei saa öelda, „ta ei olnud Tallinnas tegev”. (Ilmselt Raimo Raagi eeskujul¹⁰ eelistatakse raamatus nimekuju „Stahell”, mis uurimisloos siiski juurdunud ei ole.) Huvitav oleks teada, millisele allikale toetub väide, et Axel Oxenstierna asutas 27. mail 1631 Tallinnas kõrgema tütarlastekooli saksa ja rootsi tütarlaste jaoks: sellest koolist, mis liiatigi olevat 20. sajandi Tallinna vene tütarlastegümnaasiumi eelkäija (lk. 133), ei ole varem küll midagi teada. Mõnele Tallinna varauus-

⁹ O. Mertelsmann. Tallinna värske ajalugu. – Sirp 28.01.2011.

¹⁰ Vt. nt. R. Raag. Henricus Stahell: Geistlicher und Sprachkodizierer in Estland. – Kulturgeschichte der baltischen Länder in der frühen Neuzeit: mit einem Ausblick in die Moderne. Koostanud K. Garber ja M. Klöcker. Tübingen, 2003, lk. 337–362 (Frühe Neuzeit, 87).

aja osas leiduvatele vigadele on retsensendid autori hiljutise monograafiaga seoses varemgi osutanud.¹¹

Raamatus on ka ebatäpsusi, näpu- ja trükivigu, millest mõned näited: dominiiklased lahkusid Tallinnast (Toompealt) enne sinna saabumist (lk. 33), Menšikov suri enne, kui oli sündinud (lk. 113); Frederik II kinkis Saare-Lääne piiskopi õigused oma vennale Magnusele 1660. aastal (õige on 1559); Peeter I kinnitas Tallinna privileegid 1711. aastal (lk. 110; õige on 1712); kord on kirjutatud Zinzendorff (lk. 130), kord Zinsendorff (lk. 130, 136). Bibliograafias on Tallinna Linnaarhiivi fotokogu arhiiviviite numbri vaheldumisi 1455 ja 1465, õige on viimane. Lk. 207 hakkas silma, et 1905. aastal „Päts ja Teemant põgenesid töolisteks rietatuna Liivimaale”, kuid pigem oluoluks oluline, et nimetatud lahkusid Eestist ja jäid mitmeks aastaks pagulusse.

Akadeemilisel ajaloolasel tasub loetletud eksimuste taustal raamatule viitamisel ettevaatlik olla. Väljaande žanri ja peamise adressaadi seisukohast ei ole enamik esile toodud puudustest ja vigadest siiski kuigi olulised ega ohtlikud. Mõistagi eeldab üks lühiajalugu valikuid ja väljajätmisi, mistõttu märkab küllap iga lugeja sealt (talle olulisi) puuduvaid või põhjalikumat käsitlust nõudvaid sündmusi ja teemasid.¹² Peamine on aga, et raamatut on huvitav lugeda ja et soovi korral saab Tallinna ajaloost üpris põhjaliku ülevaate. Võib arvata ja loota, et tänu kultuuripealinna staatusega kaasnevale rahvusvahelisele tähelepanule Tallinna suhtes sügeneb raamatule huvilisi rohkem, kui neid olnuks mõnel muul ajal. Kokkuvõttes tuleb kõigiti tunnustada saksa kolleegide ettevõtlikkust ja vaeva ühe Tallinna ajalookirjanduse tühimiku vähemasti osalisel täitmisel. Eesti ajaloolastele jääb „Tallinn. Eine kleine Geschichte der Stadt” meenutama juba kaua aega akuutset vajadust kaasaegse Tallinna ajaloo akadeemilise üldkäsitluse järele.

Lea Kõiv

Aleksei Miller ja „uus impeeriumi ajalugu”

Aleksei Miller. Imperija Romanovyx i nacionalizm. Èsse po metodologii istoričeskogo issledovanija (Historica Rossica.) Novoje literaturnoje obozrenije, Moskva, 2008. 248 lk.

Viimasel kahel aastakümnel on Vene impeeriumi hilise perioodi rahvussuhete ja etnopolitika uurimine kiiresti edenenud. Tänapäevaks on tekkinud ulatuslik rahvusvaheline historiograafia impeeriumi mittevvene rahvaste ja ääremaade kohta. Venemaa ajaloolaste tõhusast tööst selles valdkonnas annab tunnistust näiteks akadeemiliste monograafiade sari „Historia Rossica. Otkrainy Rossijskoj imperii”, Rosspeni väljaanded, rahvusvaheline ajakiri Ab Imperio keskusega Kaasanis¹ ja 2000. aastast ilmuv sariväljaanne „Rossija i Baltija”². Kolme Baltimaa suunda viljeldakse peamiselt Venemaa Teaduste Akadeemia üldajaloo ja Venemaa ajaloo instituutides.

„Imperiaalne pööre”, „uus impeeriumi ajalugu” (*imperial turn, novaja inperskaja istorija*) on Vene impeeriumi ajalookirjutusse toonud uusi tuuli, püüet eemaldada kitsast traditsioonilisest etnotsentrismist, teleoloogilistest skeemidest ja kategoorilistest hinnangutest ning ergutanud süüvimist suurriigi toimimise mehhanismidesse, selle funktsioneerimise sisemisse loogikasse keskuse ja ääremaade seostes ja vastastikuses mõjus. Laiemalt on omaks võetud arusaam, et poliitilistes riikides ei saa etnilisi protsesse seletada üksnes ühe rahvuse eliidi (või selle osa) huvide, kas ainult keskuse (impeeriumi narratiiv) või ainult perifeeria (rahvuslikud narratiivid) vaatevinklist. Ajalugu ei saa seletada ühe vastandamisele tugineva finaalse skeemi või ainuõigsusele pretendeeriva „tõega”. Impeeriumil oli oma roll rahvuslike piirkondade arendamisel ning

¹¹ E. Küng ja M. Laur. Ralph Tuchtenhagen: Zentralstaat und Provinz im frühneuzeitlichen Nordosteuropa. – Forschungen zur baltischen Geschichte 5 (2010), lk. 315–322; A. Andresen: Journal of Baltic Studies 2010, nr. 3, lk. 396–399 ja E. Küng: Akadeemia 2009, nr. 12, lk. 2353–2373.

¹² Vt. nt. M. Laar. Sakslaste raamat Tallinnast. – Eesti Ekspress 01.04.2011.

¹ Ab Imperio. Studies of New Imperial History and Nationalism in the Post-Soviet Space, www.abimperio.net.

² Tänapäevaks on Baltimaade ajaloolaste osalusel ilmunud viis väljaannet.